

Сродак прагрэсу

- 27.07.2017

Гісторыя кнігадрукавання непарыўна звязана з узнікненнем і развіццём пісьменнасці. Цягам стагоддзяў людзі шукалі спосабы друкаваць кнігі. Самым раннім метадам механічнага ўзнаўлення тэксту і ілюстрацый стала ксілаграфія — атрыманне адбіткаў з цэльнай гравіраванай драўлянай формы. Найбольш старажытны тэкст, надрукаваны ксілаграфічным спосабам, з’явіўся каля 751 г. у Карэі. Першае дакладна датаванае выданне з цэльных гравіраваных форм — будыйская «Алмазная сутра» — выйшла 11 мая 868 г. у Кітаі. У Еўропе падобныя выданні з’явіліся прыкладна ў 1430 г.

У Кітаі каля 1041 — 1048 гг. былі зроблены спробы стварэння кніг з выкарыстаннем наборнага шрыфту з абпаленай гліны (вынаходца Бі Шэн). З XIII ст. там пачалі друкаваць, выкарыстоўваючы драўляныя наборныя элементы, у Карэі — металічныя (з 1234 г.). Вынаходнікам кнігадрукавання з дапамогай наборнага шрыфту ў Еўропе стаў нямецкі друкар Іаган Гутэнберг, які ў 1457 г. разам з Петэрам Шоферам выдаў у Майнцы «Псалтыр», дзе ўпершыню з’явіліся шматколерныя адбіткі. У хуткім часе кнігі сталі выдаваць у Італіі, Швейцарыі, Францыі, Венгрыі, Іспаніі, Англіі ды іншых краінах.

Славянскае кнігадрукаванне ўпершыню з’явілася ў Чэхіі (каля 1468 г. на чэшскай мове выйшла кніга «Траянская хроніка»). Кнігадрукаванне кірылічным шрыфтам пачалося ў Кракаве ў 1491 г., калі Швайпольт Фіэль выдаў «Актоіх» і «Часаслоў». У канцы XV ст. друкарні існавалі ўжо ў 260 гарадах Еўропы, дзе было выдадзена каля 40 тыс. кніг агульным тыражом больш за 10 млн экз. З’яўленне друкаванай кнігі ў 1-й чвэрці XVI ст. на ўсходнеславянскіх землях звязана з дзейнасцю славутага палачаніна, асветніка-гуманіста, пісьменніка Францыска Скарыны. 6 жніўня 1517 г. ён выдаў у Празе «Псалтыр» — сваю першую кнігу на царкоўнаславянскай мове ў беларускай рэдакцыі. Заснавальнікам кнігадрукавання ў Расіі і на Украіне лічыцца Іван Фёдараў, які ў 1564 г. разам з Пятром Мсціслаўцам выдаў у Маскве кнігу «Апостал» і ў канцы 1572 — пачатку 1573 г. заснаваў у Львове друкарню. Вялікі ўплыў на распаўсюджванне і развіццё кнігадрукавання зрабілі буйныя выдавецкія прадпрыемствы Эльзевіраў, Альда Мануцыя, Плантэнаў ды іншыя, што пачалі ўзнікаць у XVI ст.

Дзякуючы шырокім гандлёвым, культурным і палітычным сувязям з канца XV ст. еўрапейскія друкаваныя выданні былі вядомы і на беларускіх землях. Іх завозілі з Польшчы, Усходняй Прусіі, Маскоўскай Русі, Украіны. У кнігах мелі патрэбу феадалы, кіруючыя колы, духавенства, гарадское насельніцтва. Неабходнасць стварэння ў сталіцы ВКЛ друкарні ўсведамлялі ўжо ў першай чвэрці XVI ст. Яшчэ да прыняцця Першага Статута Вялікага Княства Літоўскага 1529 г. на Віленскім сейме 6 снежня 1522 г. вялікі князь ВКЛ і кароль польскі Жыгімонт I Стары абяцаў выдаць яго бітымі літарамі. Рэалізаваць гэта не ўдалося, аднак першая друкарня ў Вільні была створана менавіта ў гэтым годзе, і яе заснавальнікам стаў Францыск Скарына, які адным з першых зразумеў вялікую гістарычную ролю друкаванай кнігі як крыніцы ведаў і асветы, сродку культурнага і навуковага прагрэсу.

У 2-й палове XVI ст. у сувязі з развіццём феадальных і грамадскіх адносін, пашырэннем Рэфармацыі і абвастрэннем царкоўна-рэлігійнай барацьбы, рэалізацыяй палітычных планаў, у тым ліку уніі з Польшчай попыт на кнігі ў ВКЛ рэзка павялічыўся. У гэты час кнігадрукаванне развівалася дзякуючы дзейнасці некаторых прыватных, пратэстанцкіх, а таксама праваслаўных друкарняў, якія існавалі не толькі ў сталіцы княства і буйных гарадах, але і ў прыватных маёнтках, пры манастырах. З XVII ст. інтэнсіўнае развіццё атрымала ўніяцкае кнігадрукаванне, пашырылася таксама выданне кніг лацінскім шрыфтам. У 2-й палове XVIII ст. на тэрыторыі Беларусі з'явіліся выдавецтвы, якія мелі рысы дзяржаўных прадпрыемстваў: Магілёўская прыдворная і Гродзенская каралеўская друкарні.

Пасля апошняга падзелу Рэчы Паспалітай (1795) і далучэння беларускіх зямель да Расійскай імперыі ў айчынным кнігадрукаванні ў канцы XVIII ст. вызначыўся новы напрамак — выданне кірылічных кніг грамадзянскага шрыфту. Яны выходзілі ў мясцовых друкарнях у Вільні, Гродне, Полацку, Магілёве.

Асаблівасцю беларускага кнігадрукавання ў XVI — XVIII стст. быў шматмоўны і шматканфесійны характар. Выпускаліся кнігі на старабеларускай, царкоўнаславянскай, польскай, лацінскай, французскай, нямецкай і іншых мовах кірылічным і лацінскім шрыфтамі. Яны адлюстроўвалі ўсе бакі жыцця беларускага народа, значна ўплывалі на станаўленне і развіццё нацыянальнай культуры, вызначаліся выключнай разнастайнасцю — тэматычнай і жанравай. Друкаваліся выданні Бібліі, тэалагічная і палемічная літаратура, кнігі па гісторыі, статуты ВКЛ, канстытуцыі сеймаў, зборнікі прававых актаў і творы выдатных дзеячаў еўрапейскага Адраджэння, пераклады сучасных і старажытных аўтараў, навуковая і вучэбная літаратура ды інш. У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі захоўваецца самы вялікі ў нашай краіне збор беларускіх старадрукаваных выданняў, выпушчаных у XVI — XVIII стст. Яны

з'яўляюцца яркім сведчаннем высокага развіцця айчыннай культуры і каштоўнай крыніцай для даследавання нашага мінулага.

Знамянальная дата ўключана ў календар памятных дат ЮНЕСКА і шырока адзначаецца ў 2017 г. у Беларусі і многіх краінах свету. Рэспубліканскі арганізацыйны камітэт па падрыхтоўцы і правядзенні святкавання распрацаваў комплексную праграму розных юбілейных мерапрыемстваў: адбудуцца міжнародныя выстаўкі, круглыя сталы, навуковыя і навукова-практычныя канферэнцыі, сімпозіумы, фестывалі, прэзентацыі ды інш.

Нацыянальная бібліятэка Беларусі рыхтуе міжнародны кангрэс «500 год беларускага кнігадрукавання», міжнародны выставачны праект «Францыск Скарына і яго эпоха». У 2017 г. будзе завершаны міжнародны навуковы і выдавецкі праект «Кніжная спадчына Францыска Скарыны». Яго асновай з'яўляюцца электронныя копіі кніг першадрукара, што захоўваюцца ў бібліятэках і музеях Беларусі, Расіі, Украіны ды іншых краін. Факсімільнае ўзнаўленне выданняў Ф. Скарыны, падрыхтаванае Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі сумесна з Белзнешэканамбанкам, з максімальнай паўнатай адлюстроўвае ўсе асаблівасці арыгіналаў. Для лепшага разумення сутнасці і значэння спадчыны Скарыны кожная кніга суправаджаецца навуковым каментарыем, а таксама перакладам прадмовы і пасляслоўя на беларускай, рускай і англійскай мовах.

Пяць стагоддзяў таму выйшла з друку першая беларуская кніга. Сёння кніжная справа Беларусі дасягнула значных поспехаў. Беларускую кнігу ведаюць далёка за межамі краіны. Яна як адметная прадукцыя айчынных выдаўцоў штогод прысутнічае на міжнародных кніжных кірмашах і неаднойчы атрымлівала ўзнагароды. Гэта сведчанне таго, што нашчадкі вялікага славянскага першадрукара годна працягваюць яго справу.